

عکس: اعظم لاریجانی

زین دو هزاران «من» و «ما» «من کیستم؟!»

آسیب‌شناسی
شکل‌گیری هویت کودکان
در پیش‌دبستان

اشاره

بدون تردید، بالاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، هویت آن جامعه است. هویت شناسنامه و اعتبار یک ملت است. نظام آموزش و پرورش در هر کشوری یکی از مهم‌ترین ارکان سازنده فرهنگ و هویت جامعه است؛ لذا تقویت فرهنگ و هویت ملی نیازمند تقویت نظام آموزش و پرورش و تحول آن است. در این راستا، هویت نوآموزان پیش‌دبستانی به‌عنوان اولین مرحله ورود به جامعه، جایگاه ویژه‌ای دارد و شک نیست که دوره پیش‌دبستان از تمامی دوره‌ها، حتی ابتدایی، نیز مهم‌تر است و باید مورد توجه خاص قرار گیرد. تأثیر این دوره در تمامی سال‌های عمر مشهود است. اکثر دانشمندان بزرگ ایران و جهان بر این باورند که نظام آموزشی برای هویت‌یابی و تکوین شخصیت فرزندان جامعه کفایت ندارد و لزوماً باید متحول شود. بخش عمده‌ای از آسیب‌های هویت‌یابی کودکان، از رهگذر نظام آموزشی است. تأثیر فوق‌العاده اولین واحد آموزشی، یعنی خانواده، در هویت‌یابی شخصیت کودکان قابل وصف نیست. فضای مجازی نیز در شکل‌گیری شخصیت و هویت‌یابی نسل‌ها فوق‌العاده مؤثر است اما اطلاعات آلوده و نارسایی‌های تربیتی و ضعف‌ها و نقص‌های متعدد در روش تدریس، محتوای آموزشی، برنامه درسی و عموم آموزه‌ها، آسیب‌های قابل توجهی به هویت‌یابی دانش‌آموزان وارد می‌کند و هویت فطری و سالم آن‌ها را به بیراهه می‌کشاند.

کلیدواژه‌ها: هویت، کودک، پیش‌دبستان

هویت چیست؟

نظریه هویت اجتماعی، به‌طور ریشه‌ای در نیمه دوم دهه ۱۹۷۰ توسط هنری تاج فل و همکارانش در دانشگاه بریستول توسعه یافت. در این نظریه، فرضیه اساسی این است که جامعه به‌صورت سلسله‌مراتبی شکل گرفته است و در آن گروه‌های اجتماعی متفاوت در روابط قدرت و پایگاه‌های مختلف باهم تعامل دارند. همچنین مانوئل کاستلز، جامعه‌شناس اسپانیایی اسپانیایی و نویسنده کتاب «سه‌گام مهم عصر اطلاعات»، بر این باور است که هویت سرچشمه معنی و تجربه برای مردم است (تاج‌زاده، ۱۳۹۷). برداشت کاستلز از اصطلاح هویت عبارت است از فرایند معنی‌سازی براساس یک ویژگی فرهنگی و یا مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از ارزش‌های فرهنگی.

هویت چگونه شکل می‌گیرد؟

هویت ممکن است به‌طور غیرمستقیم از والدین، همسالان و یا سایر الگوها به فرد منتقل شود. کودکان برای تعریف خود به سراغ پدر و مادرشان و ویژگی‌های آن‌ها نسبت به خودشان می‌روند. اگر والدین آن‌ها را بی‌ارزش بدانند، آن‌ها نیز خود را بی‌ارزش می‌دانند، که البته این نکته در هویت‌یابی کودک بسیار مهم است. افرادی که خود را دوست‌داشتنی می‌بینند، اظهارات مثبت بیشتری را از جانب دیگران به یاد می‌آورند. روان‌شناسان معتقدند که شکل‌گیری هویت یا مسئله «پیدا کردن خود» از طریق تطبیق استعدادها و توانایی‌های خود با نقش‌های اجتماعی صورت می‌گیرد؛ بنابراین، تعریف فرد در جامعه یکی از انتخاب‌های دشواری است که او باید در طول زندگی‌اش انجام دهد. اغلب نوجوانان در مواجهه با چالش «پیدا کردن خود» هویت‌های منفی مثل اعتیاد به مواد مخدر، قمار، دلالتی را انتخاب می‌کنند تا احساس وجود کنند یا از بی‌معنایی

احساس
هویت شخصی
در کودکان
به‌تدریج بر پایه
هم‌اندسازی‌های
گوناگون دوران
کودکی تکوین
می‌یابد

و افسردگی بگیرزند. اصولاً انسان علاقه‌مند است که در جامعه اعلام موجودیت کند و اگر نتواند با اوصاف مثبت مطرح شود، سعی خواهد کرد با ویژگی‌های منفی ابراز وجود نماید (ملایری، ۱۳۹۷). احساس هویت شخصی در کودکان به تدریج بر پایه همانندسازی‌های گوناگون دوران کودکی تکوین می‌یابد. ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی کودکان خردسال تا حدود زیادی همان‌هایی است که والدین آن‌ها نیز دارند. اصولاً احساس عزت نفس در کودکان از نگرش والدینشان نسبت به آن‌ها نشئت می‌گیرد. کودکان با ورود به دنیای وسیع‌تر دبیرستان، به صورت فزاینده‌ای به ارزش‌های گروه همسالان خود و همچنین ارزش‌های معلمان و سایر بزرگ‌سالان بیشتر ارج می‌نهند. نوجوانان از راه جمع‌بندی این ارزش‌ها و ارزش‌هایی‌ها می‌کوشند تصویری یکپارچه از خود به دست آورند. هر چه ارزش‌های مورد قبول والدین، معلمان و همسالان همخوانی بیشتری با هم داشته باشند، به همان نسبت کار هویت‌یابی نوجوان آسان‌تر پیش می‌رود (هیلگارد، ۱۳۹۷).

دوره پیش‌دبستان پایه هویت‌بخشی

پیش‌دبستانی مهم‌ترین مرحله تربیتی است که می‌توان از طریق سرمایه‌گذاری روی آن، آینده کشور را ساخت. در مراحل رشد، هفت سال اول عمر انسان دارای ظرفیت بسیار بالایی برای یادگیری است. به‌خصوص حافظه، بیشترین قابلیت خود را در این مرحله از رشد دارد. بزرگانی چون استاد محمدتقی جعفری که سرآمد دانشمندان معاصر بودند و در فلسفه و علوم دینی کمتر کسی به اندازه ایشان اشراف داشت، پایه و اساس دانش وی از کودکی فراهم آمده بود. همچنین، وجود اطفالی که در زمان ما حافظ کل قرآن شده‌اند، دال بر این ادعاست.

قرن ما قرن انفجار و آلودگی اطلاعات است؛ مثلاً از گوشی همراه، همگان استفاده می‌کنند و این ابزار، اسباب‌بازی کودکان شده است. در مدارس، میهمانی‌ها و سایر اماکن از طریق این ابزار، به واسطه شبکه‌های اجتماعی، اطلاعات و آموزه‌های نامطلوبی میان کودکان مبادله می‌شود که آسیب‌های جبران‌ناپذیری به چگونه زیستن و شخصیت کودکان و هویت‌یابی آن‌ها می‌زند. از این گذشته، علم، بهداشت و سلامت مردم باکمال تأسف به صورت «غذای فوری» مورد معامله قرار می‌گیرد. دانش معاصر به صورت اقیانوسی وسیع به عمق یک‌بند انگشت، نسل‌ها را تهدید می‌کند و انحطاط علمی و سقوط ارزش‌های متعالی انسانی را در بردارد. کودکان ما در معرض این خطر بزرگ قرار دارند و این گرفتاری در سطح بین‌المللی مشاهده می‌شود. آلودگی اطلاعات و هیجانی که در انفجار اطلاعات وجود دارد، جوانان، نوجوانان و به‌ویژه کودکان ما را تحت تأثیر عوارض خود قرار داده است. از جمله مشکلات نظام آموزشی آن است که برای مواجهه با این مشکل بزرگ، برنامه‌های مؤثری به کار گرفته نمی‌شود. آموزه‌ها و آموزش‌های ما به گونه‌ای نیستند که نسل حاضر و نسل آینده را از خطر بی‌هویتی مصون بدارند و از سطحی‌نگری نجات دهند؛ درحالی‌که سطحی‌نگری آسیبی است که انسان را از درک عمیق مفاهیم و عمق واقعیات محروم می‌سازد و به قول جاحظ، «مانع رسیدن انسان به واقعیت است» رفیعی، بهروز (۱۳۹۱) و این آسیب کوچکی نیست که سد راه رشد نوباوگان ما و نسل‌های آینده می‌شود.

دانش معاصر
به صورت
اقیانوسی وسیع
به عمق یک‌بند
انگشت، نسل‌ها
را تهدید می‌کند
و انحطاط علمی و
سقوط ارزش‌های
متعالی انسانی
را در بردارد.
معرض این
خطر بزرگ قرار
دارند و این
گرفتاری در
سطح بین‌المللی
مشاهده می‌شود

منابع

۱. اریکسون، اریک اچ. (۱۳۹۶). مقدمات روان‌شناسی اریکسون. مترجمان: سهیلا خداوردیان و سعید حسن‌زاده. انتشارات پندار تابان.
۲. تاج‌زاده، نوید. (۱۳۹۷). هویت چیست و چگونه شکل می‌گیرد. سایت تحلیلی خبری هویدا.
۳. ملایری، مرضیه. (آذرماه ۱۳۹۷). هویت چیست. مجله اینترنتی دلگرم: www.delgarm.com.
۴. هیلگارد، ارنست. (۱۳۸۵). زمینه روان‌شناسی. مترجم: محمدتقی براهنی. انتشارات جوانه رشد.
۵. رفیعی، بهروز. (بهار ۱۳۹۱). دلالت‌های تربیتی در آثار جاحظ. مجله پژوهش‌نامه اخلاق، سال پنجم، شماره ۱۵.